

VÕHLITSEJA SETUS

„ROHO-OTSJA”

(Järgnevad paar lugu esitatakse trükitehnilisil põhjusil vabaks jäänd ruumi täitena setude elu-olu ja eriti just nende kõikuva terminoloogia illustreerimiseks: vt. alamal segamini kuri inemine, kurategija, võhlitseja, kunsti-pandja, (tark) tundja, arbja jne.)

Üteh küläh oli jäll vanast üts sääne inemine, kiä muilõ vika ja vallu mõistsõ tetä, ja teda tuo peräst ka väega peläti. — Ütel pääväl, kuna papp külla tull, tsässonahe Jumalat kumardama, sis lätsi ka kõik rahvakõnõ küläst tsässona mano kokko, ja kõik tarõ jäi ütsindä. Tuo-ao seeh, pisukõsõ aigu peräh muid, lats kuri inemine, kes ka peräst muidõ sekka tull, tõistõ tarrõ, kink pääle tall süä täüs oll, ja vei sinna tuhkhaua pesätävve kanamunnõ. Maja perremies, pernaane tulli’ peräst Jumala kumardamist tsässonast kodo, koh pernaane tuld tuhkhavvast tahtsõ üles puhku, ahjo palama panda. Timä heitu kõik ja üteli: „Või taivakõnõ, kes no sija neo’ kana muna’ om pandnu?” Mõtõldi, seletedi, asi tull avalikus: neo omma kunsti muna. Ahi panti õks palama, muna võeti tuhkhavvast vällä, panti traaditsõ võrgu sisse, minga’ nimä kuuma aho lõhna kottalõ üles kuijoma ja küdsämä säeti. Kui ahi jo kõrdapite palama lõgüsi, nii et kanamunõlõ kuum sai, tull ka tõõsõ tarõ mant „tundja” vai „võhlitsõja” tütar sinna midagi ruoht otsma imäle, kes väega haigõ om. A sändsile kunsti pandjile tulõ sis häda hinele, kui kiäki näide kunstõ kohegi peräldä-läppü, võrõngohe ehk järve viskas, kost nalält kätte ka ei saa. Ehk kui kiäki viskas näid kohegi tullõ, ehk palavahe paika — sis lätt häda tälle hinele tagasi. Nii oli ka siih. Rohootsjalõ es anda siält majast mihi-midägi, ei mändsekeistgi roho poolist, selle et nimä tiedse, et ta sis tervesgi saa. Tundja tütar lats tühält tagasi ja tull tükü ao peräst jallki ikkõh tagasi: „Ankõ no midagi ruoht, imä vingõrdas põrmandut pite, niigu vaglakõnõ, suurõ surma valu käeh. Ankõ õks midägi!” Külärahvas, vai maja rahvas ütli: „Usu no’ kullä lats, oiõi meil määnestgi ruoht!” Ikkõh naas ta jallki väega pallõma:

„Kullä tsirgu inemisekese, laskõ no’ mullõ taariki!” — „Ei nakka mie laskma, lasõ esi, kadä’, käsik’gi om taari tõrdü pääl!” kostõ maja pernaane. Arbja tütar lask esi veidikese taari käsikohe ja juosk kõigõga tarõ mano, koh imä pikil silmil tütre käest ruoht uot. A tuol olõ-õs muud ku’ taar õnnõ, midä timä ka surma-valuga üte suu-tävve viel haard ja rüõkih, tänn’teh ilmast läts, hinge heit. Sääne paha väega kuri surm tull toolõ tundjalõ, astõ toolõ arbjalõ, miä tiä tõõsõlõ tahtsõ tetä. — Nii noheldi tuod kunsti p andjat. H II 60, 729/31 (6) < Vastseliina (Jaan Sandra, 1897).

„SUUR KANA (KUNSTI-PANDJA)”

Üteh küläh elli mustõ’ üts tark tundja naisterahvas, kes kõigile võidsõ varastetuisi asju kätte juhata, mõnt viel nii rasõhõhe noheldaki, et ta varastedu asä hammastõ vaihõl tagasi pidi tuoma. Kiä tälle mielt pite oli, tuoga elli timä väega hüaste niigu tsidsi tsidsiga (sõsar sõsaraga), ent kiä kuigi tälle vasta mielt oli, tuo näkk timä käest näpü-päävä, nii et lasõ olla. Külärahvas tiedse tedä kõik selgehe määne timä om, ja egäüts hoit hinnäst timäst vierde-maalõ. Ent küllä tull üts vahtsõnõ elläi, kedä kõik tiuksi, niigu võõrast lehma võõra karä seeh, ehk külh timäst kiäki määnestgi halva tijä-äs üldä es ka arvada. Kõkkõ inämb võhlits ja võikõ tedä tark tundja, kia tedä tuo peräst silmä-otsahki kannahaas, et timä tedä kohgi es popoodsita! Tuoperäst võtt tark tundja kimmähe nõus võõrast küläst arr häõtä, paku aija. Timä tahtsõ kõikõ timä põldu ja tõprit, villju ja vällju kogoni arr häõtä. Kõkkõ edimält alost timä kapstaijast pääle, kohe looma’ niigu istutõdu olli’ õnnõ. Tundja võtt rüpu-tävve munnõ ja läts noidõga võõra kapstaida, sääd sinnä pindre pääle maalõ, et kõik võõra kapata aijah, kõiki lehti ja juurdõga arr kuijos ja kaos. Ent võõras johtu kurä-tegijat nägevät, ta astõ umast tarõst vällä ja üteli tundjalõ: „Ku’ sa’ naa muna taaha ol’ loonu, sis havvu nimä ka vällä.” Nii pia kui võõras tuo sõna oll ülnü, kuorõ ka tundja uma’ rõiva’ üles, kisk perse paljas ja istõ kui kana pesä pääle, kapsta pindre otsa, ja naas siäl haudma. Võõras läts jallki arr umma tüõhu ja tallituistõ, kuna tundja, kõgõ külä teos ja häüs, kapsta pindre pääl istõ ja haud munnõ. Istõ üõ, istõ päävä, pääle edimätse päävä, suu silma’ häpü täüs, küla naaru ja tiko täüs: tundja haud vahtsõlõ talomehele kannu ja kapstit! Kõigil oli no julgust pilgada pelätävvä nõida, tiugada tarka tundjat, et no ütsgi küläh timäst ülemb ja vägevamb om.

Nii istõ väkev nõid vägevambä võimu-sunnil päivä kats arr, kooni istmine ilotus ja lihavas lats ja ka tundjal kõtt hammastõ pääle hurisema naas. Kui tundja nüüd võõrast morro pite minevät näkk, naas ta tedä väega pallõma haudja kana amõtist vallalõ laskõ. Ent võõras es panõ pallõjat tähelegi, es tie timäga tekogi. Kolmandal pääväl näkk ta jallki võõrast perremiest morro pite minevät ja ta pallõl kogoni Jumala-keeli timä pääle halõsta, tedä siist hirmsast haudmise vangist vallalõ laskõ. — Võõras mies astõ ka kapstaija vierde ja üteli: „Kui sa lupat mull külä kokko kutsu, ja neide ieh hinnäst tõrõlda ja nuomi, sis ma lasõ sinno vallalõ, inne mitte!” Tundja hiit hindä kummalõ kapsta pindre otsa pääle ja üteli kibõhõhe ikkõh: „Kullä-tsirgu külämehekene, tie no’ mis sa iäle tahat, a lasõ õnnõ minno siist vallalõ, ma ei jovva inäp siih olla!”

Vahtsõnõ vai võõras talomies kuts kõgõ külä kokko, uma moro pääle ja ütäl munnõ haudjalõ: „Ma lupa su külh vallalõ kõgõ küla näteh ja kuuldõh, a ütte asja kuuluta ma ka sullõ: nii pia kui sa kellegi viel midägi kurja tiet, kas munnõ pan't vai veritsit liha tükkä kohegi huonõ ette sääat vai ütte ehk tõist kunsti piät ehk pan't, — sis olõ ma sull ku kodas, karistajas säläh. Ma üttele ka külämehile ja naisile: Kui kiäki piäs viel tedä pelgämä ehk varima inamb kui muid siih küläh, tuo hoitku ka hinnäst mu nuhklusõ iest! Muido ei pia ka kiäki minno inamb pelgämä ei ka varima, inamb kui muidgi miehi küläh.” Ta käänd hindä suurõ-kana poolõ ja ütäl: „Noh, saista üles, mine kodo, ja vii ka uma' muna' hindäga üteh!” Tundja pässi pesä päält ku ahilist vallalõ, saistas üles, võtt uma' muna' ja läts kõgõ külä tiukamise, pilkamise, ja naaru all umma kodo. — Tuost aost saani es häbendelle, pelgä tedä kiäki küläh inamb kui muidgi, ja kõigil oli pallo säätsäp elo ku' inne.

Nii kõnõli mie vanõmba, ja kinnidi tuod asja kogoni õigõs. Nimä esi olõvat tuod vahtsõt talomiest viel nännüki. Tuo oli üts „tshkna” olnu, kell paha pallo raamatit, valgit raamatit olnu, a noidõ siäh oli ka üts must-raamat olnu, kost timä kõik lugi ja tekk, miä timä õnnõ esi tahtsõ. — H II 60, 726/9 (5). < Vastseliina (Jaan Sandra, 1897).